

М. В. Болотіна,

магістрант

Науковий керівник: к.ф.н., ст. викл. М. Л. Ліпісвіцький

Мотив сім'ї у малих драматичних творах Бертольта Брехта та Гарольда Пінтера: спроба порівняльного аналізу

Творчість Г. Пінтера – видатне явище, що значно вплинуло на розвиток драматургії ХХ століття. Лірико-філософські драми Гарольда Пінтера (нар. 1930 р.) – це п'єси-метафори, де людина постає безпорадною перед порожнечою та марністю світу; вона відчуває себе "десь на межі цивілізації й позбавлена можливості бачити майбутнє" [Mercer, D., цит. за 2], і тому навіть не намагається зрозуміти це страхіття світу, а лише прагне сховатися подалі від усього, що її оточує.

Художній світ п'єс Г. Пінтера унікальний, багатоплановий світ художньої реальності, який потребує глибокого і ретельного вивчення. Саме цим і пояснюється наявність низки проблем, які недостатньо досліджені вітчизняними дослідниками.

Дуже цікавим та багатозначним є мотив сімейних взаємин у малих драматичних формах Гарольда Пінтера. Зазвичай, досить важко показати складні взаємини між членами однієї родини у рамках малого драматичного твору. Така тематика потребує більш глибокого опису автором, адже, щоб детально описати такий тип відносин, необхідно знати передумови та особливості характерів героїв, спостерігати їх розвиток протягом певного проміжку часу. Але у своїх одноактівках Г. Пінтеру вдається не лише показати всю глибину та сутність взаємин у конкретній родині, але й на прикладі своїх героїв зобразити вплив епохи та соціуму на особистість. Тому, як правило, герої таких творів Г. Пінтера є збірними.

Для аналізу даного мотиву у творчості Гарольда Пінтера ми вирішили порівняти його твори з роботами ще одного визначного драматурга ХХ століття – Бертольта Брехта. Адже й дотепер однією з білих плям в дослідженні творчості Б. Брехта в Україні є його ранні малі драматичні твори "Біблія" ("Die Bibel"), написана в 1913 році, та 5 п'єс, написаних у 1919 році: "Весілля (дрібних бюргерів)" ("Die (Kleinbürger) Hochzeit"), "Прошак або мертвий пес" ("Der Bettler oder der tote Hund"), "Він виганяє чорта" ("Er treibt den Teufel aus"), "Світло в нетрях" ("Lux in tenebris ") і "Тенета" ("Fischzug"). Ці п'єси досить довгий час залишалися поза увагою режисерів і літературознавців.

Саме така недостатня дослідженість малих драматичних форм у творчості обох драматургів зумовила необхідність зробити спробу порівняльного аналізу їхніх творів. На нашу думку, таке порівняння дасть змогу виявити особливості

мотиву сімейних відносин як у творах Гарольда Пінтера, так і у творах Бертольта Брехта.

Для порівняльного аналізу було обрано одноактну п'єсу Брехта "Біблія" ("Die Bibel"), яка була написана у 1913 році, та одноактну п'єсу Пінтера "Родинні голоси" ("Family Voices"), написану 1980 року. Детальну інформацію про історію написання "Біблії" та інших одноактів Б. Брехта подає в першому томі "Довідника Брехта" ("Brecht-Handbuch") (2001 р.) Ян Кнопф (Jan Knopf) [Knopf, Jan, цит. за 1]. У біографії творчості Бертольта Брехта "Чудовисько Брехт" ("Ungeheuer Brecht") трьох авторів: Франка Томсена (Frank Thomsen), Ганса-Гаральда Мюллера (Hans-Harald Müller) і Тома Кіндта (Tom Kindt), яка з'явилася 2006 року, "Біблії" присвячується перший розділ, де вона трактується як доказ яскраво вираженого протестантського світогляду юного Б. Брехта, в той час як інші одноактні п'єси взагалі залишаються поза увагою дослідників [F. Thomsen, H.-H. Müller, T. Kindt, цит. за 1].

Таке твердження авторів є, звичайно, дуже полемічним, але їх акцентування на важливості "Біблії", в якій досить чітко помітні риси характерні для всієї ранньої творчості Б. Брехта, видається цілком виправданим. Ян Кнопф наголошує, що вже поетичні шкільні роботи в "Щоденнику № 10" (1913 р.) [Brecht, Bertolt, цит. за 1] засвідчують, що авторові не так важливо було "виразити" свої особисті проблеми. Вони вказують, як зазначила Брігітта Бернгайм щодо сонетів з цього щоденника, про чітко виражене усвідомлення важливості форми літературного твору в 15-літнього Б. Брехта, яке стосується без винятку всіх інших форм, у яких Брехт пробував свої сили, в тому числі й ранньої одноактівки "Біблія" [Knopf, Jan, цит. за 1].

Отже, як бачимо, «Біблія» є першим драматичним твором Б. Брехта. Вона, як слушно зазначає Ян Кнопф, є свого роду експериментом Бертольта Брехта з драматичною формою [Knopf, Jan, цит. за 1]. На противагу цьому одноактівка "Родинні голоси" була написана Г. Пінтером уже у зрілому віці у 1980 році. Ця п'єса була написана на зламі двох творчих періодів драматурга – середнього (1970-1990 рр.) й останнього (з 1990 р. до смерті драматурга). Критики називають середній період «ліричним», а останній – «політизованим». На основі цього можна зробити висновок, що, з одного боку, п'єса містить ліричні мотиви (родинні відносини між членами сім'ї) та політичні мотиви. Хоча ліричні мотиви, очевидно, переважають. Таким чином, ми вже бачимо першу відмінність порівнюваних творів. "Біблія" написана ще недосвідченим 15-річним початківцем Б. Брехтом, "Родинні Голоси" — вже зрілим драматургом Г. Пінтером.

В обох п'єсах простежуються релігійні мотиви. Це виявляється у ставленні героїв п'єс до релігії. Але, все ж, це ставлення дещо відрізняється у героїв обох п'єс і має різний вплив на їхні долі. Вибір релігійної тематики, а саме критики релігійного догматизму, для першої п'єси Б. Брехта був не випадковим.

Бертольт Брехт виховувався матір'ю та бабусею в протестантських традиціях, відвідував протестантську гімназію. Біблія відіграла значну роль також в усій подальшій творчості письменника. Під час опитування, яке проводила одна з Берлінських газет у 1928 році, на питання про те, який літературний твір справив на нього найбільше враження, Бертольт Брехт, давно відомий на той час у широких колах як антибуржуазний та антирелігійний автор, відповів: "Ви будете сміятися: Біблія" [Kporf, Jan, цит. за 1]. Це поважне ставлення до Біблії бачимо на прикладі одного з головних героїв твору "Біблія" — дідуся. Протягом усієї п'єси він не випускає Біблію з рук та посилається на неї у всіх випадках. Дівчина, онука дідуся, називає Біблію "холодною книгою", вона каже, що "Біблія говорить про людей, які були сильніші, ніж ми". У цьому епізоді можна побачити також такий аспект сімейних відносин, як конфлікт поколінь. Так, дідусь представляє старше покоління, більш релігійне. Але, все ж, після вагань дівчина не наважується занапасти свою душу, слідуючи принципу: "Одна душа більш цінна, ніж 1000 тіл!" [Brecht, Bertolt, цит. за 1]. Отже, у творі Брехта релігійний мотив є вирішальним у стосунках між членами родини. Родина ніби ділиться на два протилежні табори: батько із сином, з одного боку, та дідусь, на стороні якого наприкінці залишається дівчина, з іншого.

У "Родинних Голосах" Г. Пінтера релігійний мотив не виявляється так чітко, але, все ж, має вплив на одного з героїв. Так, перший голос (син) розповідає про одного з членів родини, в якій він живе, і цитує його: "Я завжди був глибоко релігійною людиною. Лише уяви, в якому напруженні була моя душа. Я завжди знаходжусь у стані глибокого душевного, емоційного, нервового та фізичного напруження. Жагуче бажання охоплює мене, але воно протирічить моїй основній меті, а саме – меті бути правим перед Богом" [8]. На противагу дідусеві з брехтівської п'єси, цей чоловік, усе ж, визнає свої земні бажання та все менше намагається протистояти їм. Але всі інші члени його родини так само, як і батько з сином в одноактвці Б. Брехта, не підтримують таких глибоких релігійних поглядів, що й сприяє духовному відчуженні членів однієї родини один від одного.

Досить цікавою та неоднозначною у порівнюваних творах є проблема конфлікту поколінь. Як вище вже було зазначено, у "Біблії" Б. Брехта дідусь є представником старшого покоління, а його син та онуки – молодшого. Точніше було б сказати, що син є ніби посередником між двома поколіннями. Це виявляється на прикладі його вагань, коли він сповіщає своїй дочці, що вона має пожертвувати себе заради жителів міста. Коли виникає сварка між дідусем та онуком, батько стоїть мовчки і лише згодом промовляє: "Облиш її! Не змушуй!". Але на фоні цього нейтралітету батько губить свій авторитет перед обома дітьми і втрачає повагу свого батька (дідуся). В одноактвці Г. Пінтера також простежується конфлікт поколінь. Батько, який помер, але голос якого присутній у п'єсі, засуджує свого сина за легковажність і за те, що він покинув дім та матір. Тут мотивом

конфлікту стають вже не релігійні, а моральні принципи. Матір у п'єсі також виступає посередником між сином та батьком. Спочатку вона виправдовує свого сина перед батьком: "По мірі того, як смерть підкрадалася до твого батька, він усе частіше говорив про тебе з ніжністю та здивуванням. Я втішала його, говорячи, що ти пішов з дому для того, щоб змусити його пишатися тобою". Але згодом і матір втрачає терпіння чекати хоч якоїсь звістки від сина, який очевидно змінив ім'я та адресу аби покінчити зі старим життям. Вона каже: "Мабуть, я маю тебе зовсім забути. Мабуть, я маю проклясти тебе, як твій батько. О, благаю про те, щоб твоє життя перетворилося на тортури. Я чекаю листа, у якому ти будеш кликати мене. Щоб плюнути на цей лист".

Цікавим є виклад подій у п'єсі "Родинні голоси" [8]. По-перше, це виклад подій у вигляді листування. Це свідчить про порушення єдності місця. Але це питання належить до композиційної особливості, тому ми його розглядати не будемо. А по-друге, у п'єсі ми бачимо дві сім'ї, кожна з яких ніби представляє окрему сюжетну лінію. Перша, зовнішня, – батько, мати і син. А друга простежується у листах сина – це родина, у будинку якої він мешкає. Спочатку син у своїх листах описує жителів свого будинку і лише згодом поступово дізнається, що всі вони мають прізвище Уїзерс. При цьому жителі майже не спілкуються один з одним, хоча і весь час знаходяться вдома. Хлопцеві навіть важко зрозуміти, ким вони є один одному. Такі стосунки спричинені різними факторами: Джейн – школярка, яка весь час присвячує навчанню, місіс Уїзерс живе лише спогадами про минуле, коли вона працювала в жіночому підрозділі ВВС, Райлі – глибоко релігійний чоловік, що з усіх сил намагається протистояти своїм земним бажанням. Як бачимо, кожен зосереджений на своїх особистих проблемах. На прикладі родини Уїзерс також дуже чітко простежується відчуженість між її членами, так само як і між членами родини п'єси "Біблія".

Критики зазначали, що Г. Пінтер умів неперевершено сприймати, аналізувати та переробляти у своїх творах буденну людську балаканину, яку підносив до поетичних висот, демонстрував нездатність людей порозумітися через надмірне базікання, сказати одне одному найголовніше. З іншого боку, автор вклав ніби в банальні речення своїх героїв глибокі філософські значення. Як сказав один британський критик, "у п'єсах Пінтера змальована найбільша боротьба ХХ століття – між примітивною люттю, з одного боку, та ліберальною великодушністю – з іншого" [цит. за 2]. Такий розвиток родинних відносин є досить промовистим. Автор змушує читача задуматись над тим, що наявність кровних зв'язків ще не привід для теплих відносин. Увага один до одного та своєчасно сказані теплі слова – ось що важливо для родини. І саме це і робить людей, що живуть під спільним дахом родиною.

Отже, одноактна п'єса Брехта "Біблія", хоч і є експериментом з драматичною формою, все ж, має багато спільного в сюжетних особливостях з

одноактною п'єсою Г. Пінтера "Родинні голоси". Це відчуженість між членами родинами, конфлікт поколінь, різні релігійні та моральні погляди, відсутність щирого спілкування та несвоечасність вираження почуттів.

Література

1. Ліпісівський М. Л. Особливості поетики малих драматичних форм у ранній творчості Б. Брехта // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – № 30. – С. 205-207.
2. Подкоритова О. П. Художній світ у «драмі загрози» Гарольда Пінтера // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – № 28. – С. 101-104.
3. Brecht B. Einakter und Fragmente. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984. – 270 s.
4. Brecht B. Große kommentierte Berliner und Frankfurter Ausgabe. Hrsg. von Werner Hecht, Jan Knopf, Werner Mittenzwei, Klaus-Detlef Müller. 30 Bände und ein Registerband. – Frankfurt am Main: Bd. 26, 1994. – 690 s
5. Brecht-Handbuch: in fünf Bänden / hrsg. von Jan Knopf. – Stuttgart; Weimar: Metzler: Bd. 1. Stücke, 2001. – 661 s.
6. Thomsen F., Müller H.-H., Kindt T. "Ungeheur Brecht. Eine Biographie seines Werks." – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006. – 337 s.
7. Mercer, D. Duck Song. – L., 1974. – 65 p.
<http://lib.rus.ec/b/361754/read>